

Силабус дисципліни «Неформальна економіка»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 123 · КОМП'ЮТЕРНА ІНЖЕНЕРІЯ

БАКАЛАВР

120 годин · 4 кредити ЄКТС · 4 змістовних модулі

Загальна інформація про дисципліну

Ідентифікація

Назва: Неформальна економіка

Спеціальність: **123** Комп'ютерна інженерія

Освітні програми: Фінанси, банківська справа та страхування в управлінських інформаційних системах і технологіях;
Облік і оподаткування в управлінських інформаційних системах і технологіях

Ступінь: Бакалавр

Підсумковий контроль: Іспит

120

Годин

загальний обсяг дисципліни

4

Кредити ЄКТС

відповідно до стандарту

4

Модулі

змістовних блоки курсу

Компетентності та результати навчання

Загальні компетентності Здатність до аналізу, синтезу та критичного оцінювання інформації в економічному та соціальному контексті: виявлення суттєвих даних, порівняння альтернатив, формування обґрунтованих висновків і висловлення власної позиції щодо явищ неформального сектору. Уміння самостійно навчатися, планувати роботу та організовувати виконання завдань у визначені строки, зокрема під час підготовки рефератів, аналітичних розрахунків і презентацій. Здатність до усної та письмової професійної комунікації: чітко пояснювати економічні поняття, аргументовано відповідати на запитання, оформлювати звіти, висновки та короткі аналітичні записки щодо неформальної економічної діяльності. Відповідальність, ініціативність, дисциплінованість та готовність працювати в команді під час групового аналізу кейсів та обговорення ситуацій із реальної практики. - аналізувати навчальну, статистичну та нормативну інформацію; - виділяти головне та узагальнювати результати; - планувати власну діяльність і дотримуватися дедлайнів; - коректно спілкуватися з викладачами та одногрупниками; - брати участь у командній роботі та розподіляти обов'язки.	Фахові компетентності Розуміння сутності неформальної економіки, її структури, причин виникнення та наслідків для національного господарства. Знання принципів функціонування тіньового та неформального секторів, їх зв'язку з фінансовою системою, оподаткуванням та обліком в умовах управлінських інформаційних систем і технологій. Здатність аналізувати масштаби неформальної економіки за допомогою кількісних і якісних методів, виявляти чинники її відтворення, оцінювати наслідки для фінансово-бюджетної та облікової системи. Знання методів детінізації, державного регулювання та міжнародного досвіду протидії неформальній зайнятості й ухиленню від оподаткування. - оцінювати масштаби неформального сектору за ключовими показниками; - визначати причини та чинники поширення неформальної економіки; - характеризувати методи вимірювання тіньового та неформального секторів; - орієнтуватися в підходах до детінізації й регулювання неформальної зайнятості; - пояснювати вплив неформальної економіки на фінансову безпеку держави.	Результати навчання Пояснювати сутність економічних категорій: неформальна економіка, тіньова економіка, нелегальна діяльність, неформальна зайнятість, детінізація, ухилення від оподаткування, корупція та її зв'язок із неформальним сектором. Аналізувати основні показники масштабів неформальної діяльності для виявлення тенденцій у динаміці. Характеризувати методи оцінки неформального та тіньового секторів, застосовувати підходи до аналізу фінансово-економічних наслідків неформальної економіки, визначати основні тенденції та робити висновки щодо державної політики детінізації. Орієнтуватися в нормативно-правовій базі у сфері регулювання неформальної економічної діяльності. - пояснювати економічний зміст термінів неформального сектору; - аналізувати структуру та динаміку неформальної зайнятості в Україні; - визначати показники масштабів тіньової економіки та їх динаміку; - застосовувати базові методи оцінки неформальної економічної активності; - використовувати нормативні та інформаційні джерела для аналізу неформального сектору.
---	--	--

Теоретичні основи неформальної економіки

Тема 1.1

Поняття та структура неформальної економіки. Сутність неформального сектору, його відмінності від тіньової та нелегальної економіки, місце неформальної економіки в системі національного рахівництва.

Тема 1.2

Причини та чинники виникнення неформальної економіки: інституційні, фінансові, регуляторні й соціальні передумови; роль корупції, надмірного податкового тиску та адміністративних бар'єрів.

Тема 1.3

Неформальна зайнятість та ринок праці. Поняття та форми неформальної зайнятості, її масштаби в Україні й світі, вплив на ринок праці та соціальний захист населення.

Тема 1.4

Міжнародний досвід дослідження неформального сектору. Методологія МОП та МВФ, порівняльний аналіз масштабів неформальної економіки в країнах ЄС та постсоціалістичних державах.

Методи вимірювання та оцінки неформальної економіки

Тема 2.1

Підходи до вимірювання неформального сектору. Прямі (опитування, перевірки) та непрямі (монетарні, споживання електроенергії, MIMIC-модель) методи оцінки масштабів неформальної економіки.

Тема 2.2

Методологія Міністерства економіки України з оцінки тіньової економіки. Особливості застосування монетарного методу, методу витрат населення та виробничого методу для розрахунків в Україні.

Тема 2.3

Динаміка та структура тіньового й неформального секторів в Україні. Аналіз офіційних статистичних даних, особливості трансформації неформальної економіки в умовах воєнного стану.

Тема 2.4

Інформаційні технології та бази даних для аналізу неформального сектору. Застосування управлінських інформаційних систем для моніторингу неформальної зайнятості та фінансових потоків.

Неформальна економіка, фінанси та оподаткування

Тема 3.1

Ухилення від оподаткування та неформальна фінансова діяльність. Механізми мінімізації податкових зобов'язань, схеми ухилення та їхній вплив на державний бюджет і фінансову систему.

Тема 3.2

Відмивання доходів та корупція як складові тіньового сектору. Поняття, схеми та методи виявлення легалізації незаконних доходів, зв'язок корупції з неформальною економікою.

Тема 3.3

Неформальна економіка та система фінансового моніторингу. Роль банківської системи, страхування та облікових інструментів у протидії неформальним фінансовим потокам.

Тема 3.4

Неформальний сектор та обліково-аналітичне забезпечення. Особливості відображення неформальних операцій в обліку, ризики для аудиту та внутрішнього контролю підприємств.

Державна політика детінізації та регулювання неформального сектору

Тема 4.1

Державна політика у сфері детінізації економіки. Стратегії та інструменти державного регулювання: дерегуляція, спрощення адміністрування, легалізація зайнятості, амністія капіталів.

Тема 4.2

Міжнародне співробітництво у протидії неформальній економіці. Досвід країн ЄС, ОЕСР, рекомендації МВФ та Світового банку щодо скорочення неформального сектору та захисту прав трудящих.

Тема 4.3

Цифровізація та детінізація. Роль електронного урядування, цифрових фінансових інструментів, систем електронного декларування та е-документообігу у скороченні неформального сектору.

Тема 4.4

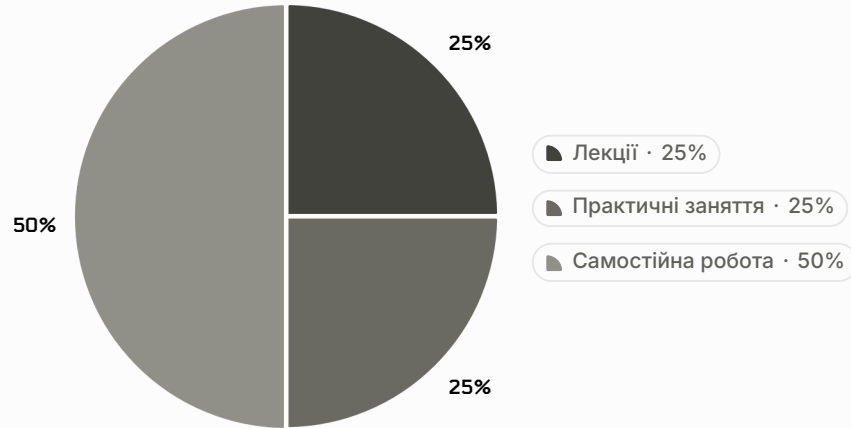
Перспективи розвитку неформального сектору в Україні. Прогнозні сценарії після завершення воєнного стану, структурні реформи та євроінтеграційні зобов'язання у сфері детінізації.

Розподіл навчального часу — 120 годин

Модуль	Тема	Лекції (год.)	Практичні (год.)	Самостійна робота (год.)
Модуль 1	Тема 1.1 — Поняття та структура	2	2	4
	Тема 1.2 — Причини неформалізації	2	2	4
	Тема 1.3 — Неформальна зайнятість	2	2	4
	Тема 1.4 — Міжнародний досвід	2	2	3
Модуль 2	Тема 2.1 — Методи вимірювання	2	2	4
	Тема 2.2 — Методологія Мінекономіки	2	2	3
	Тема 2.3 — Динаміка в Україні	4	4	4
	Тема 2.4 — ІТ та бази даних	2	2	3
Модуль 3	Тема 3.1 — Ухилення від оподаткування	4	4	4
	Тема 3.2 — Відмивання та корупція	2	2	3
	Тема 3.3 — Фінансовий моніторинг	2	2	3
	Тема 3.4 — Обліково-аналітичне забезпечення	2	2	3
Модуль 4	Тема 4.1 — Державна політика детінізації	2	2	3
	Тема 4.2 — Міжнародне співробітництво	2	2	3
	Тема 4.3 — Цифровізація та детінізація	0	0	3
	Тема 4.4 — Перспективи в Україні	2	2	3
Разом		34	34	52

 Загальний обсяг: **120 годин = 4 кредити ЄКТС**. Лекції — 30 год., практичні заняття — 30 год., самостійна робота — 60 год. Розподіл є орієнтовним і може коригуватися відповідно до специфіки навчального процесу.

Структура навчального часу — 120 годин

Структура навчального часу

Загальний обсяг — **120 годин (4 кредити ЄКТС)** — розподілено між трьома формами роботи для забезпечення балансу між теорією та практикою.

- **Лекції (30 год.):** подача ключового теоретичного матеріалу з неформальної економіки
- **Практичні (30 год.):** відпрацювання навичок аналізу, розв'язання задач та кейсів
- **Самостійна робота (60 год.):** поглиблене вивчення, підготовка завдань та аналітичних записок

□ Самостійна робота становить **50% обсягу дисципліни** — студенти навчаються самостійно опрацьовувати джерела та аналізувати дані щодо неформального сектору.

Самостійна робота студентів

Опрацювання літератури

Поглиблене вивчення теоретичного матеріалу за навчальними посібниками та монографіями з неформальної та тіньової економіки, нормативно-правовими актами (Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції», методика Міністерства економіки України з оцінки рівня тіньової економіки), науковими статтями у фахових виданнях. Студент має вміти конспектувати ключові положення, виділяти головні поняття та визначення, порівнювати підходи різних авторів до трактування категорій неформального сектору.

Робота з інформаційними ресурсами

Опрацювання офіційних сайтів Міністерства економіки України (me.gov.ua), Державної служби статистики (ukrstat.gov.ua), Верховної Ради України (zakon.rada.gov.ua), Кабінету Міністрів (kmu.gov.ua) та Міністерства фінансів (mof.gov.ua). Аналіз статистичних звітів щодо рівня тіньової економіки, даних про неформальну зайнятість, порівняння показників у динаміці. Результат — розвиток навичок роботи з офіційними джерелами та інформаційна грамотність.

Індивідуальні завдання

Виконання розрахункових завдань із оцінки масштабів неформального сектору за різними методами; аналітичних завдань щодо порівняльного аналізу динаміки тіньової економіки в Україні та країнах ЄС; творчих завдань — підготовка есе, аналітичних записок, міні-досліджень з актуальних питань детінізації. Очікуваний результат — уміння застосовувати теорію на практиці, інтерпретувати отримані результати та обґрунтовувати висновки.

Підготовка до занять

Підготовка до практичних занять шляхом опрацювання умов задач, повторення теоретичного матеріалу та відпрацювання алгоритмів оцінки тіньового сектору; підготовка до тестувань через вивчення ключових термінів і визначень; підготовка до контрольних робіт за кожним змістовним модулем через систематизацію знань. Очікуваний результат — готовність до активної роботи на заняттях і впевнене виконання контрольних завдань на іспиті.

Форми контролю знань

1

Поточний контроль

Завдання: розрахункові та аналітичні вправи за темами змістовного модуля. Оцінюються регулярність виконання завдань, якість відповідей і рівень засвоєння матеріалу щодо неформального сектору економіки. Поточний контроль формує накопичувальну оцінку протягом семестру.

2

Проміжний контроль

Самостійна робота — комплексне ситуаційне завдання або реферат, які охоплюють теми змістовних модулів (теоретичні питання, розрахункові задачі з оцінки масштабів неформального сектору, аналіз показників тіньової економіки). Оцінюються повнота відповіді, правильність розрахунків та обґрунтованість висновків.

3

Підсумковий контроль — Іспит

Іспит відповідно до навчального плану. Форма проведення — письмова або комбінована (тестові питання + аналітичне завдання). Підсумкова оцінка враховує результати поточного, проміжного та підсумкового контролю відповідно до встановленої шкали: 100-бальна система з переведенням у національну шкалу та ЄКТС.

Методи викладання

Підходи до навчання

Викладання дисципліни «Неформальна економіка» поєднує класичні академічні та інтерактивні методи, що забезпечує формування не лише міцної теоретичної бази, а й практичних навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності у сфері фінансів, банківської справи, страхування, обліку та оподаткування в управлінських інформаційних системах. Такий підхід сприяє глибшому розумінню механізмів неформального сектору, розвитку аналітичного мислення та вмінню застосовувати набуті знання під час розв'язання фахових завдань.

Лекції Системне подання теоретичного матеріалу з використанням наочних схем, таблиць, статистичних даних і прикладів із практики; студенти ведуть конспекти та задають уточнювальні запитання.	Кейс-стаді Аналіз реальних ситуацій, пов'язаних із неформальною зайнятістю та тіньовими схемами; студенти виявляють проблему, пропонують рішення та обґрунтовують висновки.	Практичні задачі Розрахункові вправи за темами (оцінка тіньового сектору монетарним методом, аналіз неформальної зайнятості, динаміка детінізації); відпрацювання алгоритмів розв'язання.
Дискусії Обговорення актуальних проблем неформальної економіки України (корупція, ухилення від оподаткування, детінізація в умовах воєнного стану); розвиток критичного мислення та аргументації.	Робота з нормативними документами Опрацювання методики Мінекономіки, законів у сфері фінансового моніторингу та запобігання корупції; формування навичок роботи з правовою та аналітичною базою.	Самостійне дослідження Підготовка аналітичних записок, міні-рефератів і презентацій за обраною темою щодо неформального сектору; розвиток навичок самостійного пошуку та систематизації інформації.
Тестування та опитування Перевірка рівня засвоєння матеріалу після кожної теми; формування навичок чіткого та лаконічного формулювання відповідей, підготовка до підсумкового іспиту.		
 Усі методи спрямовані на формування компетентностей, передбачених освітньо-професійними програмами спеціальності 123 «Комп'ютерна інженерія» (ОП «Фінанси, банківська справа та страхування в УІСТ» та ОП «Облік і оподаткування в УІСТ»).		

Рекомендована література та ресурси

1. Зеленський М. С. Характеристика методів оцінювання рівня тіньової економіки та проблеми їх вимірювання. Український журнал прикладної економіки та техніки. — 2023. — Т. 8, № 1. — С. 295–304.
2. Золковер А. О., Коваленко Д. І. Тіньова економіка: загрози для національної фінансової системи і шляхи вирішення. Журнал стратегічних економічних досліджень. — 2024. — № 3(20). — С. 43–55. — URL: <https://www.researchgate.net/publication/386349929>
3. Суворова С. Г., Кульганик О. М. Тіньова економіка в Україні: стан та шляхи подолання. Цифрова економіка та економічна безпека. — 2023. — № 8(08). — С. 168–172. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.8-28>
4. Поплюйко Ю. В., Мельник М. О. Оцінка рівня тіньової економіки України в період воєнного стану та визначення ключових факторів впливу. Статистика України. — 2025. — № 2(109). — С. 17–29. DOI: [https://doi.org/10.31767/su.2\(109\)2025.02.02](https://doi.org/10.31767/su.2(109)2025.02.02)
5. Міненко С. Тіньова економіка в агропромисловому секторі України: виклики та напрями подолання. Наукові записки. — 2024. — № 34(1). — С. 81–91. DOI: http://doi.org/10.33111/vz_kneu.34.24.01.08.054.060
6. Можайкіна Н. В., Островський І. А. Тіньова економіка: міжнародні особливості формування, проблеми та шляхи їх вирішення. Інвестиції: практика та досвід. — 2024. — № 4.
7. Іщук М. Оцінка тіньової економіки України: методи та ключові фактори. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. — 2023. — № 9. DOI: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-9-03-06>
8. Кудінова А. В., Кулага І. В., Лопух К. В. Основи економічних знань : навч. посіб. — Київ : ВЦ «Академія», 2023. — 208 с.
9. Атаманюк Р. Ф., Атаманюк Е. А. Соціальна економіка : навч. посіб. — Львів : Новий Світ–2000, 2023. — 203 с. — ISBN 978-966-418-206-2.
10. Непран А. В., Шевченко І. Ю. (ред.) Економіка підприємства : підручник. У 3 т. Т. 1. — Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2024.
11. Стойко О. Я., Дема Д. І. Фінанси : підручник. — Житомир : Університет «Полісся», 2024. — 317 с.
12. Шубала О. М., Рудь Н. Т., Дзямулич М. І. Економіка та управління персоналом: курс магістра : навч. посіб. — Луцьк : Надстир'я, 2024. — 344 с.
13. Методика розрахунку рівня тіньової економіки : затверджена Наказом Міністерства економіки України від 18.02.2009 № 123 (зі змінами). — URL: <https://me.gov.ua/>
14. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (чинна редакція зі змінами). — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
15. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII (зі змінами). — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
16. Державна служба статистики України. Звіти про ринок праці та зайнятість населення. — URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Міністерство економіки України. Аналіз рівня тіньової економіки. — URL: <https://me.gov.ua/>
18. Офіційний сайт Верховної Ради України. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
19. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. — URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
20. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. — URL: <https://mof.gov.ua/>
21. Офіційний сайт Державної податкової служби України. — URL: <https://tax.gov.ua/>
22. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. — URL: <https://www.treasury.gov.ua/>
23. Офіційний сайт Рахункової палати України. — URL: <https://rp.gov.ua/>
24. Журнал «Економіка та суспільство» (електронне видання). — URL: <https://economyandsociety.in.ua/>
25. Журнал «Цифрова економіка та економічна безпека» (електронне видання). — URL: <https://dees.in.ua/>